

NAY IJROCHILIGIDA AMBUSHYUR TEXNIKASINING SHAKLLANISHI

Qaypanov Azizbek Utesh o'g'li

O'zbekiston davlat konservatoriyasi

Nukus filiali "Musiqqa san'ati" fakulteti "cholg'u ijrochiligi" kafedrası
xalq cholg'ulari mutaxassisligi talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21931492>

Annotatsiya. Ushbu maqolada nay ijrochiligidagi ambushyur texnikasining shakllanish jarayoni, uning tovush hosil qilish, intonatsiya va ijro sifatiga ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, ambushyurni to'g'ri shakllantirishning nazariy asoslari hamda uni rivojlantirishga oid metodik tavsiyalar yoritiladi.

Kalit so'zlar: nay, ambushyur, nay ijrochiligi, ambushyur texnikasi, tovush hosil qilish, nafas texnikasi, havo oqimi, lab apparati, artikulyatsiya, intonatsiya, tembr, rezonans, ijrochilik mahorati, cholg'u ijrochiligi, musiqa pedagogikasi.

ФОРМИРОВАНИЕ ТЕХНИКИ АМБУШЮРА В ИСПОЛНИТЕЛЬСТВЕ НА НАЕ

Аннотация. В данной статье рассматривается процесс формирования техники амбушюра в исполнительстве на нае, а также анализируется её влияние на звукообразование, интонационную устойчивость и качество исполнительского мастерства. Кроме того, освещаются теоретические основы правильного формирования амбушюра и предлагаются методические рекомендации по его совершенствованию.

Ключевые слова: най, амбушюр, исполнительство на нае, техника амбушюра, звукообразование, техника дыхания, воздушный поток, губной аппарат, артикуляция, интонация, тембр, резонанс, исполнительское мастерство, инструментальное исполнительство, музыкальная педагогика.

FORMATION OF EMOUCHURE TECHNIQUE IN NAY PERFORMANCE

Abstract. This article examines the process of embouchure formation in nay performance and analyzes its influence on sound production, intonation stability, and the overall quality of performance. In addition, it discusses the theoretical foundations of proper embouchure development and provides methodological recommendations for its effective improvement.

Keywords: nay, embouchure, nay performance, embouchure technique, sound production, breathing technique, airflow, lip apparatus, articulation, intonation, timbre, resonance, performance skills, instrumental performance, music pedagogy.

Kirish. Nay Sharq xalqlarining qadimiy puflama cholg'ularidan biri bo'lib, o'zining boy tembr imkoniyatlari va milliy musiqa san'atidagi muhim o'rni bilan ajralib turadi. Nay ijrochiligidagi sifatli tovush hosil qilish, intonatsiya barqarorligini ta'minlash hamda badiiy ifodani yuksaltirishda ambushyur texnikasi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ambushyurni to'g'ri shakllanishi lab apparati, havo oqimi va nafas boshqaruvining o'zaro uyg'unligiga bog'liq bo'lib, ijrochilik mahoratini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolada nay ijrochiligida ambushyur texnikasining shakllanish jarayoni, uning tovush hosil qilishdagi oʻrni hamda ambushyurni rivojlantirishning nazariy va metodik jihatlari tahlil qilinadi.

Metodologiya. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Shuningdek, nay ijrochilarining ambushyur texnikasi kuzatilib, uning tovush hosil qilish va ijro sifati bilan oʻzaro bogʻliqligi tahlil qilindi.

Natijalar. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, ambushyurning toʻgʻri shakllanishi nay ijrochiligida tovushning aniqligi, tembrning sofligi va intonatsiyaning barqarorligini taʼminlaydi.

Shuningdek, lab apparati va havo oqimini muvofiqlashtirish ijro sifatini oshirish hamda texnik xatolarni kamaytirishda muhim omil ekanligi aniqlandi.

Olingan natijalar ambushyurni bosqichma-bosqich shakllantirishga qaratilgan metodik mashqlar tizimidan foydalanish ijrochilik mahoratini rivojlantirishga ijobiy taʼsir koʻrsatishini tasdiqladi.

Muhokama. Nay ijrochiligida ambushyur texnikasi sifatli tovush hosil qilishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Ambushyur – bu lablar, yuz mushaklari, jagʻ holati va havo oqimini boshqarishning oʻzaro uygʻun faoliyati boʻlib, uning toʻgʻri shakllanishi ijrochining texnik va badiiy imkoniyatlarini belgilaydi. Nay cholgʻusining konstruktiv tuzilishi boshqa puflama cholgʻulardan farq qilgani sababli, unda ambushyur texnikasini shakllantirish ham oʻziga xos yondashuvni talab etadi.

Ambushyurning shakllanishi, avvalo, lab mushaklarining tabiiy va erkin holatini taʼminlashdan boshlanadi. Lablarning ortiqcha taranglashishi havo oqimining buzilishiga, natijada tovushning xiralashishi yoki barqaror chiqmasligiga olib keladi.

Aksincha, lablarning tabiiy holati va havo oqimining markazlashgan yoʻnalishi tovushning tozaligi hamda tembrning boyligini taʼminlaydi. Shu boyis ambushyurni shakllantirish jarayonida fiziologik qulaylik va mushaklar muvozanatini saqlash muhim metodik talab hisoblanadi.

Ambushyurning muhim tarkibiy qismlaridan biri nafasni boshqarish hisoblanadi. Nayda tovush lab orqali yoʻnaltirilgan havo oqimining cholgʻu qirrasiga urilishi natijasida hosil boʻladi.

Havo oqimining tezligi, bosimi va yoʻnalishidagi kichik oʻzgarishlar ham tovush balandligi, tembri va intonatsiyasiga sezilarli taʼsir koʻrsatadi. Shuning uchun ambushyur texnikasi nafas olish va chiqarish jarayonlari bilan uzviy bogʻliq boʻlib, ularni alohida emas, balki yagona ijro apparati sifatida rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqotlar puflama cholgʻularda ambushyur va nafas texnikasining uygʻunligi ijro barqarorligini taʼminlovchi asosiy omillardan biri ekanligini koʻrsatadi¹.

Boshlangʻich bosqichdagi oʻquvchilarda ambushyurni shakllantirishda bosqichma-bosqich metodik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Dastlab lab apparatini erkinlashtirish, havo oqimini bir maromda yoʻnaltirish va uzoq davom etuvchi tovush mashqlarini bajarish tavsiya etiladi.

¹ Farkas P. The Art of Brass Playing. Evanston: Wind Music Inc., 1962. 52-bet.

Keyingi bosqichlarda esa artikulyatsiya, dinamik o'zgarishlar va registrlararo o'tish mashqlari bosqichma-bosqich murakkablashtiriladi. Bunday ketma-ketlik o'quvchida barqaror ambushyur malakasini shakllantirishga xizmat qiladi.

Amaliy kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik boshlovchi ijrochilar lablarni haddan tashqari siqish, pastki jag'ni ortiqcha oldinga chiqarish yoki havo oqimini noto'g'ri yo'naltirish kabi xatolarga yo'l qo'yadilar.

Natijada tovush sifati pasayadi, intonatsiya beqarorlashadi va ijro jarayonida tez charchash kuzatiladi. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun muntazam nafas mashqlari, uzun tovush mashqlari, lab mushaklarini rivojlantiruvchi mashqlar hamda ko'zgu qarshisida ishlash samarali natija beradi.

Ambushyur texnikasini rivojlantirishda individual yondashuv ham muhim omildir. Har bir ijrochining yuz tuzilishi, lab shakli, jag' anatomiyasi va fiziologik imkoniyatlari o'ziga xos bo'lganligi sababli yagona qolipdagi usullar barcha uchun bir xil natija bermaydi.

Pedagog mashg'ulot jarayonida o'quvchining anatomik xususiyatlarini hisobga olib, ambushyur holatini muntazam kuzatishi va zarur hollarda individual tavsiyalar berishi lozim. Bu esa texnik xatolarning erta bosqichda oldini olish va ijro samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Bugungi kunda puflama cholg'ularni o'qitish metodikasida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish tobora kengayib bormoqda.

Videoanaliz, audioyozuvlarni spektral tahlil qilish va raqamli dasturlar yordamida ijrochining lab holati, havo oqimi hamda tovush sifati obyektiv baholanishi mumkin. Bunday yondashuv ambushyur texnikasidagi kamchiliklarni tezroq aniqlash va ularni bartaraf etishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi.

Shunday qilib, ambushyur texnikasining to'g'ri shakllanishi nay ijrochisining professional mahoratini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ambushyur, nafas texnikasi va artikulyatsiyaning o'zaro uyg'unligi sifatli tovush, barqaror intonatsiya hamda badiiy ifodaning yuksalishini ta'minlaydi.

Shu sababli nay ijrochiligini o'qitish jarayonida ambushyurni ilmiy asoslangan metodlar yordamida bosqichma-bosqich rivojlantirish, muntazam amaliy mashqlarni tashkil etish hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur yondashuv nafaqat ijrochilik sifatini oshiradi, balki milliy nay ijrochiligi maktabining yanada rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari xulosasi shuni ko'rsatdiki, nay ijrochiligida ambushyur texnikasining to'g'ri shakllanishi sifatli tovush hosil qilish, intonatsiya barqarorligini ta'minlash hamda ijrochilik mahoratini rivojlantirishning asosiy omillaridan biridir. Ambushyurning lab apparati, jag' holati, nafas boshqaruvi va havo oqimining uyg'unligi asosida shakllanishi ijro sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Mashg'ulotlar jarayonida ambushyurni bosqichma-bosqich rivojlantirishga qaratilgan metodik yondashuvlardan foydalanish texnik xatolarni kamaytirish va ijrochining professional ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shu boyis nay ijrochiligini o'qitishda ambushyur texnikasini ilmiy-metodik asosda takomillashtirish, anatomik va fiziologik xususiyatlarni hisobga olgan holda zamonaviy pedagogik usullarni qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot natijalari nay ijrochiligi metodikasini boyitish hamda bo'lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligini yanada takomillashtirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN IQTIBOSLAR

1. Farkas, P. *The Art of Brass Playing*. Evanston: Wind Music Inc., 1962. 52-bet.
2. Galper, A. *A Practical Guide to the Flute*. New York: Carl Fischer, 1982. 121-bet.